
Powązkowska

Dzielnice: Bemowo Bielany Wola

Osiedla: Fort Bema Piaski Stare Bielany Powązki

Atrybuty: Nazwy własne Nazwy geograficzne Nazwy miejscowości polskich

Rok utworzenia nazwy: 1790

Opis

Powązki - dawna wieś książęca w powiecie warszawskim (gmina Powązki, parafia Wawrzyszew). Założona prawdopodobnie przed 1367 rokiem w pobliżu rzeki Rudawka (dzisiejsze skrzyżowanie ul. Powązkowskiej i Elbląskiej), początkowo należała z nadania książęcego do Szpitala św. Ducha przy kościele św. Marcina, w 1408 roku książę mazowiecki nadał ją Piotrowi Pielgrzymowi a w 1526 roku (po przyłączeniu Mazowsza do Korony) weszła w skład starostwa warszawskiego. W połowie XVII w. jej właścicielem był Jan Grzybowski, właściciel jurydyki Grzybów. Liczyła niespełna 170 ha, istniało tu ok. 20 gospodarstw. Podczas potopu szwedzkiego stała się polem walki, zostając całkowicie zniszczoną. W 1770 roku została wydzierżawiona przez rodzinę czartoryskich, którzy założyli tu park angielski. Po ich przeniesieniu się do Puław w 1789 roku straciła na znaczeniu, mimo założonego rok później w jej pobliżu cmentarza. W 1796 roku jej właścicielem został M. Łaszczyński, który zbudował tu browar i gorzelnię, postawił również młyn wodny oraz karczmę. Po dwudziestu latach jej dzierżawcą został L. Newachowicz, który otworzył tu fabrykę tabaczną. Od 1821 roku do upadku powstania listopadowego istniał tu letni obóz wojskowy, napłynęli więc (i osiedlili się) rzemieślnicy oraz handlarze, przeważnie żydowskiego pochodzenia. W 1827 roku liczyła ponad 140 domach mieszkało blisko 1000 osób. W 1875 roku poprowadzono tędy obwodową linię kolejową i wybudowano wiadukt. Na początku XX w. liczba mieszkańców była już czterokrotnie większa, działały szkoła, apteka, kuźnia, rzeźnia i cztery piekarnie, istniał skład nafty, młyn i elewator wojskowy. W 1916 roku została włączona w granice administracyjne stolicy.

Ciekawostki

Książę Mazowiecki Janusz wspomina Powązki w swoim przywileju z 1408. Za czasów Stanisława Augusta rozciągało się tu piaszczyste pole, za polem gaj liściasty. W owym gaju, przy stawie mieścił się pałacyk Czartoryskich. W środku zgromadzono liczne dzieła sztuki, m.in. sceny wiejskie Norblina. Ulica została uregulowana w 1770 i obsadzona drzewami, podwójnym szpalerem. W 1794 wszystko wywieziono do Puław. Otoczenie pałacyku wyglądało jak mała wioska: w największej chałupie

mieszkała księżna, w innych jej starsze dzieci. W ostatnim z domków mieścił się specjalny mechanizm otwierający drogę do łaźni. Obok tej chatki znajdował się mały gabinet z kwietnikiem i klatka dla ptaków, stylizowana na pień z drzwiczkami. Samą łaźnię wyceniono na 1800 dukatów. Za mostkiem stała kolejna chata, po lewej stronie pagórka ruiny: łuk triumfalny, kolumnada i imitacja Colosseum rzymskiego. Każdy domek oznaczony był innym symbolem: domek księżnej miał na dachu kwokę z kurczętami, księżniczka Teresa miała na domku kosz białych róż, symbolizujący dobroć, księżniczka Maria miała nad drzwiami wypchną ziębę i napis „Wesołość, książę Adam miał gałązkę dębu z napisem „Stalość, a guwernantka sarkofag z wiernym psem, symbolizujące wierność i przywiązanie. 26 i 28 sierpnia 1794 wojska dowodzone przez ks. J. Poniatowskiego i gen. H. Dąbrowskiego starły się z wojskami pruskimi i rosyjskimi. Pod koniec XVIII w. przyjęła się obecna nazwa. Park Czartoryskich, zostawiony odłogiem dziczał, a wieś w 1827 liczyła 127 domów i ok. 900 mieszkańców. W 1818 po jednej stronie ulicy powstał wojskowy obóz letni dla piechoty, a po drugiej obóz dla artylerii. W 1820 ulicę wybrukowano. W połowie wieku posiadłość Czartoryskich wyrównano, zlikwidowano stawy i pagórki i rozparcelowano na bieda-domki. Już na przeł. XIX i XX w. była to osada przemysłowa, licząca w 1905 ponad 3,5 tys. mieszkańców. Mieszkali tu głównie Żydzi, mieszkańcy zajmowali się przede wszystkim kamieniarstwem. W 1909 ulicą puszczone linie tramwajową. W 1916 włączono Powązkowską do Warszawy. Po 1944 ocalało bardzo niewiele budynków.

Stan obecny:

Nr 1: kościół św. Karola Boromeusza. Powstał w 1792 z fundacji króla SAPa i prymasa Michała Poniatowskiego. Pierwotną, jednonawową świątynię zaprojektował Dominik Merlini, jednak w latach 1890-5 przebudowano ją wg planów Józefa Piusa Dziekońskiego. Zbudowany jest na planie krzyża rzymskiego, wzorowany na wiedeńskim kościele św. Karola Boromeusza, może pomieścić 1500 wiernych. W 1944 hitlerowskie bomby poważnie uszkodziły kościół. Wewnątrz znajdują się malowidła Zdzisława Jasińskiego z 1891, a w ołtarzu głównym wisi obraz Jana Walla z 1792, Święty Karol Boromeusz.

Cmentarz Powązkowski

Nr 9: Gimnazjum Niepubliczne nr 7 im. G. Herlinga-Grudzińskiego.

Nr 12: Kaplica przedpogrzebowa. Powstała w poł. XIX w.

Kawiarnia Słowiańska.

róg ul. Tatarskiej: krzyż przydrożny.

Wiadukt nad torami. Powstał w 1930.

Nr 44: Koszary Piechoty. Powstały ok. 1914, obecnie zostały 2 budynki.

Nr 45: Cmentarz Wojskowy.

Nr 46\50: Budynek CIECH. Budynek, dość ciekawy architektonicznie, powstawał przez długi czas (kilkanaście dobrych lat) do końca lat '70. Zaprojektowany został przez czeskich architektów, a budowany w dość ciekawy sposób, bo zaczęto od... góry! Wewnątrz była sala Błękitna, w której odbywały się konferencje i imprezy. Był na tyle w fatalnym stanie technicznym, że został rozebrany. (podziękowania dla *tkf361*)

Nr 59: Fort Bema. Powstał jako Fort P (Powązki, ew. Parysów) w wewnętrznym pierścieniu Twierdzy Warszawa w 1886-90. Miał powierzchnię ok. 40 ha. Zadaniem fortu była obrona północno zachodniego odcinka twierdzy. Mieścił 2 bloki koszarowe, 5 potern, magazyny, stajnie i wozownie, a także kasyno. W 1889-92 połączono sąsiednie forty wałami fortecznymi z fosą. Niższy wał stanowił ochronę piechoty, wyższy służył artylerii do ostrzału przedpoła. W 1890 sklepienia wybetonowano. W 1909, w związku z rozkazem likwidacji fortu, rozbrojono fort i uszkodzono: wysadzono poterny. W 1913, wysadzono 1 poternę i prochownię. W 1915-8 mieściły się tu składy wojsk niemieckich. Od 1924 wojnie umieszczono tu Zakłady Amunicyjne nr 1, które istniały do 1939. Miesięcznie produkowano 2,3 miliona naboju, także granaty, pociski, zapalniki itd. W 1921 fort otrzymał dzisiejszą nazwę. W czasie obrony Warszawy hitlerowcy nie zdołali zdobyć fortu, bronionego przez 144 Pułk Piechoty pod wodzą mjr Bronisława Wadasa. Po kapitulacji Niemcy umieścili tu magazyny i zakłady

zbrojeniowe z lotniskiem wojskowym. Wiele razy próbowano zdobyć fort, m.in. Żniwiarz. Istniał tu też obóz dla internowanych, zamieniony w 1942 w koncentracyjny, jako jeden z 5 Konzentrationslager Warschau. Znajdowała się tu komora gazowa i krematorium. Stało tu 55 baraków i budynek w kształcie litery T, którego fundamenty istnieją do dziś. Mieściło się tu 11 000 więźniów. W czasie Powstania Warszawskiego dokonywano tu masowych mordów ludności. Po wojnie teren fortu dostało wojsko, pełniąc funkcje magazynowe dla lotniska bemowskiego, a od 1956 działa tu CWKS Legia. Do lat 80 mieściły się tu magazyny wojskowe.

Wyższa Szkoła Edukacja w Sporcie. Działa od 2002.

CWKS Legia.

Drzewa Księżnej Izabeli. 9 grabów zwyczajnych, 5 lip drobnolistnych i topola czarna. Jest to pozostałość parku Czartoryskich na Powązkach z 1771.

Ujęcie Wody Czwartorzędowej. Zadaszony murek ze ściankami bocznymi, posiada 4 krany całoroczne, z wodociągu zasilającego fosę. Zimą ocieplany. Wodę czerpie się z 34,5 m.

Nr 90: Kościół św. Jozafata. W 1922 erygowano tu nową parafię, przekazując jej cerkiew św. Mikołaja.

Liceum Ogólnokształcące Niepubliczne nr 29 im. Ignacego Jana Paderewskiego.

przy ul. J. Waldorffa: figura Maryi.

róg ul. Libawskiej: podczas Powstania hitlerowcy rozstrzelali tu 21 Polaków.

Data nadania nazwy: 1790 rok
